
**CONSTRUCTIVISM AS A PLATFORM FOR BILATERAL RELATIONS:
RECOGNIZING THE JOINT CAPACITY AND EVALUATION OF
DEVELOPMENTAL POTENTIALS**

Vladeta Radovic

Faculty of Philosophy in Nis, Serbia, vladeta.radovic@filfak.ni.ac.rs

Ivan Cvetanovic

Faculty of Philosophy in Nis, Serbia, ivan.cvetanovic@filfak.ni.ac.rs

*"All common activities aimed at strengthening
and fostering good neighborly relations between
territorial communities or authorities ..."*⁹⁸

Abstract: Social development is the only timeless and ubiquitous ideology. Conflicts and disagreements, on an individual and collective level, are immanent in the human species. Conflicts of interests and values are universal and in constant process of development. Communication, basically, can have three modes at least: constructive, destructive and indifferent. However, even, thinking about prosperity, indifference can be recognized as destruction. The key of any progress can only be constructive communication as opposed to destruction, or lack of interest. Constructive ratio, among other things, includes confronting positions and critical analysis. A critic may be creative only when able to achieve the objective, or desired changes. On the other hand, destructive criticism can not lead to a solution but, in opposite, provokes, destabilizes, increases resistance and emphasizes the detachment. Communication, therefore, is not a provocation, but refined design to implicate "expectations", and do not "require". Finally, it is very difficult to cooperate or have a positive impact on those who feel they are being attacked, insulted or humiliated. The only thing that can cause such feelings are: counter-aggression, aggression or withdrawal. Partnership coexist together with: reciprocity, taking into account, a common control, as well as many positive and negative constructs. There are many destructive forms of communication, from passivity and passive aggression to aggression, moved aggression, arrogance and other diverse instrumental behavior, in one word, manipulation. As opposite, constructive communication styles, require a direct relationship, concrete, accurate and clear messages. An open mind implies flexibility, moderation, tolerance, timeliness and also the developed awareness of political, cultural and social implications of the context. Therefore, bilaterally⁹⁹, in the communication that obtains positive development trends in all relevant domains, is the same as constructive¹⁰⁰. On the other hand, the development requires an effective and permanent incentives, as well as the continuing commitment to reforms, sustainable solutions and improvement of good neighborly relations, regional cooperation and stability. A constructive relationship is a prerequisite for creating and improving bilateral cooperation. Developing construct of bipolar structure, implies two basic processes: understanding, formulation, sublimation and protecting common interests and needs, and then promotion of understanding, values, cooperation and mutual respect.

Keywords: constructivism, bilateral cooperation, constructive communication, social development...

**КОНСТРУКТИВИЗАМ КАО ПЛАТФОРМА БИЛАТЕРАЛЕ: САГЛЕДАВАЊЕ
ЗАЈЕДНИЧКИХ КАПАЦИТЕТА И ВРЕДНОВАЊЕ РАЗВОЈНИХ ПОТЕНЦИЈАЛА**

Владета Радовић

Филозофски факултет Универзитета у Нишу, vladeta.radovic@filfak.ni.ac.rs

Иван Цветановић

Филозофски факултет Универзитета у Нишу, ivan.cvetanovic@filfak.ni.ac.rs

„Све заједничке активности

⁹⁸ *Madrid Convention* (21 May 1980): European outline convention on transfrontier co-operation between territorial communities or authorities

⁹⁹ Bilateral; Bilateral Relations (lat. *bis*: two; *latus*: sides, parties) which have the adjective characterized meanings: two-sided, on both sides, mutually, reciprocally directed toward or interfacial, opposite or opposing sides...

¹⁰⁰ Constructive (lat. *constructivus*) to organize and to develop a consistent and logical thought or something that builds, raises, develops or creates...

*усмерене на јачање и неговање добросуседских односа између територијалних заједница или власти...*¹⁰¹

Резиме: Друштвени развој је једина свевремена и свеprisутна идеологија. Конфликти и разилажења, на индивидуалном и колективном нивоу, иманентни су људској врсти. Различити људи, различити услови, различите епохе, стереотипи, циљеви, жеље и стремљења. Конфликти интереса и вредности, универзална је развојна константа. Комуникација, у основи, може имати само три модалитета: конструктивни, деструктивни и индиферентни. Међутим, размишљамо ли о просперитету, тада је и индиферентност, практично подврста деструкције. Развојни кључ може бити само конструктивна комуникација наспрам деструкције, односно незаинтересованости. Конструктиван однос, између осталог, подразумева и сучељавање ставова и критичку анализу, а критика може бити конструктивна једино ако је механизам постизања циља, односно жељених промена. С друге стране, деструктивна критика не може довести до решења, већ провоцира, дестабилизује, продубљује конфликт, повећава отпор и потенцира дистанцираност. Комуникација, дакле није провокација, већ конструкција оплемењена импликацијом “очекивања”, а не “захтева”. Најзад, веома је тешко сарађивати или позитивно утицати на оне који имају утисак да су нападнути, увређени или понижени. Једино што таква осећања могу изазвати јесу: контранапад, агресија или повлачање. Партнерство чине: узајамност, уважавање, заједничка контрола, као и многобројни позитивни и негативни конструкти. Многобројни су обрасци деструктивне комуникације, од пасивности и пасивне агресивности, до агресивности, померене агресије, ароганције и многобројних, а веома разноврсних инструменталних понашања, која сублимирамо појмом: манипулација. Насупрот томе, стилски конструктивне комуникације, захтевају непосредан однос, конкретне, прецизне и јасне поруке, речју однос растерећен посредника, апстракција и митова. Разборитост подразумева и флексибилност, умереност, толеранцију и правременост, уз развијену свест о политичким, културним и социјалним импликацијама на контекст. Стога је и билатерално¹⁰², у комуникацији која исходује позитивним развојним трендовима свих релевантних домена, исто што и конструктивно¹⁰³. С друге стране, развој изискује ефикасне и перманентне подстицаје, као и трајну опредељеност ка функционалним реформама, одрживим решењима и унапређењу добросуседских односа, регионалне сарадње и стабилности. Конструктиван однос је, према томе, услов изградње и унапређења билатералне сарадње. При том је развојни конструкт дихотомне структуре, јер подразумева две релевантне категорије, односно два елементарна процеса. Прво, сагледавање, формулацију, сублимацију и заштиту заједничких интереса и потреба, а потом и: афирмацију разумевања, вредности, сарадње и међусобног уважавања.

Кључне речи: конструктивизам, билатерална сарадња, конструктивна комуникација, друштвени развој...

1. УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Међународни односи, од када је интереса и сучељених заједница, територија, добара и доминације, народа и влада, билатерално или мултилатерално, веома је сложена и крајње нестабилна категорија. Од сукоба и ратова до примирја, од удаљености до сарадње, готово да је идентичан образац пратио развој већине друштвених заједница. Оквирима савремене теорије, описано је и, на изврстан начин, одређено поимање дате феноменологије. Реч је о три преовлађујућа теоријска модела: *реализму*, *либерализму* и *конструктивизму*.

Реализам¹⁰⁴ је теорија базирана на претпоставци да је светска политика, суштински и непроменљиво, борба међу државама за сопствени интерес, за премоћ и одговарајући положај у условима анархије, при чему свака од конкурентских држава, тежи искључиво остварењу сопствених националних интереса. Заговорници реалполитике, сукоб интереса међу државама сматрају неизбежним, док држави придају важност најзначајнијег чиниоца међународне сцене. Сврха државе је свођена на опстанак нације у непријатељском окружењу, односно на акумулацију моћи, економске и војне, као једине гаранције безбедности.

¹⁰¹ *Мадридска конвенција*: Европска оквирна конвенција о прекограничној сарадњи између територијалних заједница или власти, сачињена у Мадриду, 21. маја 1980. године

¹⁰² Билатерално (лат. *bis*: два, двоје, две; *latus*: страна) придев којим су означена значења: двострано, обострано, узајамно, реципрочно или управљено на сучељене, супротне или супротстављене стране

¹⁰³ Конструктиван (лат. *constructivus*) који сређује, који доследно и логички развија мисао или који нешто гради, подиже, развија или ствара

¹⁰⁴ Корени реализма: антички грчки историчар Тукидид: *Пелопонески ратови између Атине и Спарте 431-404 п.н.е.*; Каутилије; Николо Макијавели (XVI век); Томас Хобс (XVII век)...

У савременој теорији, либерализмом¹⁰⁵ је означена парадигма, настала почетком 20. века, заснована на уверењу да је међународним односима, у којима преовладава разум и систем универзалних, превасходно етичких вредности, свет могућно уредити као праведну и просперитетну заједницу, а да је међународну анархију, рат и дисбаланс могућно држати под контролом, посредством институционалних реформи, као јединим извором овлашћења међународних организација и закона. Либерализмом је наглашен утицај идеја на понашање и слободу појединца, једнакост и достојанство, као и заштиту људи од претеране државне регулативе. Људско је биће, датом парадигмом, сагледано као скуп моралних вредности и врлина, као циљ, а не средство. Морални принцип је претпостављен тежњи ка доминацији, а институције су одређене више као могућност, него ли механизам превласти. У таквом је приступу и политика на међународном нивоу сагледавана, не као борба за моћ и престиж, већ као борба за сагласност. Либерализмом су промовисане и многобројне слободе у свим видовима размене, но понекад су идеје у условима неравномерног развоја, више утопија, но реалност, више опасност, но реална платформа развоја. За развијеније, либерализам ствара услове убрзаног развоја, нарочито у комбинацији са реалполитиком у односу на сопствене интересе, док за оне мање моћне друштвене заједнице окружене ригидним реалполитичким доктринама, либерални приступ може бити веома опасан експеримент.

Конструктивизам теорију превасходно заснива на методолошком приступу, односно неопходности системске поставке истраживане области, методском инструментаријуму и одговарајућем аксиоматском и хипотетичком оквиру. Датом је теоријом наглашен и значај заједничких идеја, вредности, потреба и разумевања, ствараних, развијаних и негованих међузависношћу учесника међународне сцене. У том случају полазимо од претпоставке да анархија није непроменљива, а да су релације и светски поредак фактори моћи. Анархија дакле није фактор, већ само конструкт, односно начин поимања стања.¹⁰⁶ Другачије речено, идеје су битне, колико и усвојене вредности. Конструктивизмом постулирамо да ривалства међу заједницама нису предодређена и да сви могу међусобно сарађивати. Најзад, државе нису једини фактор који утиче на светску политику и међународне односе. Данас све више говоримо и о: НВО сектору, „свеprisутним“ медијима, интернационалним организацијама, мултинационалним корпорацијама, па чак и о утицајним појединцима или групама. Најзад, само конструктиван приступ, може бити солидна платформа за изградњу и унапређење односа, за сагледавање заједничких интереса и потреба, превазилажење разлика и афирмацију разумевања, вредности, сарадње и међусобног уважавања.

2. УНАПРЕЂЕЊЕ САРАДЊЕ НА РЕАЛНОЈ ПЛАТФОРМИ ЗАЈЕДНИЧКИХ ИНТЕРЕСА И МЕЋУСОБНОГ УВАЖАВАЊА

Добронамерни покушаји унапређења сарадње између државних заједница Бугарске и Србије, обострано су веома значајни, превасходно због културне блискости и заједничке историје двеју држава. Испреплетаност историје бугарског и српског народа, сеже дубоко у прошлост, у којој су односи успостављани и сродством и сарадњом и сукобима. Не би била ни претенциозна, ни неутемељена тврдња, да је суживот двају балканских народа, можда највремешнији на подручју Балкана.

Готово да нема држава суседа, чији билатерални односи нису оптерећени сукобима у прошлости. Успех и реална моћ, у добро вођеним и стратегијски одговорно осмишљеним односима, управо је пропорционална разборитости коју, на индивидуалном и колективном нивоу, заједнице улажу у превазилажење размирица из минулих периода. Нису изнимак ни друштвене заједнице Бугарске и Србије, које, зарад нових епоха, сукобе из прошлости, као авети колективног сећања оба народа, морају оставити временима којима припадају. То јесте улог сарадњи и залог просперитету оба етницитета.

Корени српско-бугарских веза сежу и до периода раног средњег века. Надирањем Османског царства према југоисточној Европи, политички контакт Бугара и Срба нагло и у потпуности бива прекинут, а сарадња је поново успостављена тек у деветнаестом веку.¹⁰⁷ Српско-бугарски односи, у бурним временима, попримају многобројне форме, од узajамне подршке у борби за националну еманципацију и независност двеју нација, до „затегнутости“, политичких несугласица, пропагандних ратова и војних сукоба. Заоставштина освајачких периода, јесу и историјски наративи обеју страна, оличени у територијалним претензијама, но и ова

¹⁰⁵ Имануел Кант, Жан Жак Русо, Адам Смит...

¹⁰⁶ „Anarchy is what states makes of it!” (Alexandar Wendt) Анархија је управо оно, што државе направе од ње!

¹⁰⁷ Односи Србије и Бугарске су постојали и много пре Берлинског конгреса, 1878. године. Ипак, званични дипломатски односи су успостављени 18. јануара 1879. године. Бугарска има амбасаду у Београду, а Србија у Софији. Данас деле заједничку државну границу у дужини од 318 километара

архаична казивања полако бледе и исчезавају у модерним односима између Србије и Бугарске, захваћене европским интеграционим процесима.

Савременост ипак захтева односе, засноване на сасвим другим вредностима. Данас је помоћ Бугарске Србији видљива у донацијама које нису занемарљиве, стручним знањима и тренинзима које Бугарска преноси Србији, док се блискост два народа најбоље осликава у пограничном региону, као и многобројним посетама бугарских туриста Србији и обрнуто. Према студији Фондације „Фридрих Еберт“, односи Републике Србије и Републике Бугарске су у последње две деценије значајно напредовали, истина, уз недовољно решен статус бугарске мањине у Србији. Демаркација проблема и одржива решења, једини су гарант обострано корисне сарадње и добросуседских односа. При том, чланство Републике Бугарске у ЕУ, између осталих, додатни је мотив државној заједници Србији за сарадњу, попут скорашњег бугарског председавања Европском Унијом.

3. ПОЈМОВНО-КАТЕГОРИЈАЛНО ОДРЕЂЕЊЕ ПРЕКОГРАНИЧНЕ САРАДЊЕ

Еквивалент почетног појмовног одређења синтагме: „Прекогранична сарадња“, могао би да буде: релативно институционализована сарадња између регионалних, односно локалних власти у прекограничном подручју суседних земаља. Услед изражене потребе за успостављањем заједничких стандарда и основних правила за имплементацију иницијатива прекограничне сарадње, Савет Европе је 1980. године усвојио „Мадридску конвенцију“, која снажно утиче на развој прекограничне сарадње у Европи. Мадридском конвенцијом је „прекогранична сарадња“ оквирно одређена као: „све заједничке активности усмерене на јачање и неговање добросуседских односа између територијалних заједница и власти у надлежности страна уговарача, као и закључивање било каквог споразума и аранжмана неопходног за ту сврху.“

Два национална тела - Савет Европе и Европска унија, од посебног су значаја за побољшавање услова прекограничне сарадње. И мада неке од прекограничних иницијатива датирају из шесте деценије XX века, највећи пораст броја прекограничних иницијатива и региона широм Европе, догодио се тек деведесетих година. Данас практично и не постоје локалне или регионалне власти у граничним областима које на неки начин нису укључене у прекограничну сарадњу.

Суштинска предност прекограничне сарадње, када је реч о региону, јесте то што и земље у окружењу имају сличне проблеме, попут: високе стопе незапослености, застареле технологије, многобројне неефикасности у процесима пословања, а нарочито у еколошком домену. Прекогранична сарадња исказује значајне резултате у области економског развоја и подршци развоју пословања, посредством имплементације савремених метода, опреме и информационих технологија. Овим је видовима сарадње могућно побољшати међуетничке односе и обезбедити заштиту и афирмацију културног наслеђа. С друге стране, највећи су проблеми прекограничне сарадње исказани у релативно малим апсорционим капацитетима у институцијама државне, нарочито локалне самоуправе, у броју и квалитету пројеката, као и недовољној информисаности о постојању и начинима функционисања фондова ЕУ. Ипак, прекогранична сарадња представља изванредну основу за: успостављање добросуседских односа, допринос миру и стабилности у региону и, најзад, представља замајак економског развоја држава учесница.

4. НОВА ЕПОХА ОДНОСА БУГАРСКЕ И СРБИЈЕ

Нова епоха односа између Републике Бугарске и Републике Србије, почела је 2006. године, расформирањем Државне Заједнице Србије и Црне Горе. Нова је епоха обележена добросуседским односима и многобројним облицима сарадње. Примера ради, обе државе су чланице неколико регионалних организација и потписнице споразума који подразумева „Процес сарадње у југоисточној Европи“¹⁰⁸ ... Реч је, превасходно о: „Пакту за стабилност југоисточне Европе“¹⁰⁹, „Централноевропској иницијативи“¹¹⁰ и „Организација за црноморску

¹⁰⁸ Процес сарадње у Југоисточној Европи (ПСУЈИЕ), покренут је 1996. године са циљем да се Југоисточна Европа трансформише у регион стабилности, безбедности и сарадње у складу са европским интеграционим токовима, а кроз унапређење међусобног дијалога и сарадње на свим нивоима и у свим областима од заједничког интереса. У раду ПСУЈИЕ у својству пуноправних чланова учествује дванаест земаља: Албанија, Босна и Херцеговина, Бугарска, Црна Гора, Грчка, Хрватска, Бивша Југословенска Република Македонија, Молдавија, Румунија, Србија, Словенија и Турска. Србија се у пуном капацитету укључила у активности ПСУЈИЕ на Самиту у Скопљу одржаном у октобру 2000. године

¹⁰⁹ Пакт за стабилност југоисточне Европе (*Stability Pact for South Eastern Europe*) је била институција која је за циљ имала јачање мира, демократије, људских права и привреде земаља југоисточне Европе, у периоду од 1999. до 2008. године. Замењен је Регионалним саветом за сарадњу (*Regional Cooperation Council, RCC*) у фебруару 2008. године. Савет

економску сарадњу¹¹¹. На односе Србије и Бугарске повољно утиче и пријем Бугарске у ЕУ, 2007. године, јер је за чланство аплицирала и Република Србија. Извор мањих политичких несугласица, било је и признање једнострано проглашене независности Републике Косово, 2008. године, но то није значајније утицало на остварену сарадњу. Суштински гледано, интереси великих, не ретко су запрека у односима малих, међутим, сарадњу треба градити разумевањем заједничких интереса и потреба, а охрабрење тражити у повољним резултатима заједничких подухвата. Сваки конкретан подухват, ма колико маргиналан био, може допринети изградњи добрих односа и развоју свести о неопходности сарадње.

„Веома важан механизам унапређења регионалне сарадње, јесте и успостављање односа између локалних територијалних заједница у пограничном подручју. За разлику од међудржавних облика успостављања сарадње, који имају строго формални карактер, развој прекограничне сарадње даје могућност проналажења брзих и практичних решења без укључивања традиционалних начина регулисања међудржавних односа.“¹¹²

5. БИЛАТЕРАЛНИ ОДНОСИ И ЛОКАЛНА САМОУПРАВА У ФУНКЦИЈИ АФИРМАЦИЈЕ ПРЕКОГРАНИЧНЕ САРАДЊЕ

Билатерална сарадња је облик међународних односа на релацији две државе, а у форми повремених или перманентних дипломатских контаката, на основу њихове сагласности и у оквирима норми међународног права. Оваква сарадња је најстарији и најраспрострањенији облик међународне сарадње, препознатљив по сталним дипломатским представништвима, амбасадама, успостављеним на основу обостране сагласности.

За локалну самоуправу, карактеристичан је посебно регулисан, аутономни систем управљања локалним заједницама, конституисаним на ужем подручју државне територије, где локалне власти, у границама Устава и закона управљају и одлучују о јавним пословима, у оквиру сопствених овлашћења, а у складу са интересима становништва дате регије. Прве препознатљиве форме локалне самоуправе, настале су у Европи, у 15. веку, а самосталне облике управљања мањим територијама, налик данашњим, бележимо у Енглеској.

Један од најзаступљенијих облика билатералне сарадње, као специфична надграђа, свакако је и економска размена. Бугарска и Србија претежно сарађују посредством робне размене, која је према обиму, Републику Бугарску сврстала међу најзначајније трговинске партнере Србије. Робна размена је у 2017. години, достигла рекордан ниво од милијарду евра, што је 11. позиција на листи спољнотрговинских партнера. Уз трговину, најзначајније области у економској сарадњи су: саобраћај, енергетика, туризам и прекогранична сарадња.

Бугарска је 2016. године била на другом месту по броју долазака туриста у Србију, што се у значајној мери одразило и на раст броја туриста у наредне две године. У јануару 2018. године, оквиром дугорочне сарадње, потписан је и споразум, којим је Србији донирана средства, намењена едукацији локалних самоуправа, за ефикасније коришћење европских фондова.

Изванредан пример сарадње двеју држава је и: „Интеррег - ИПА“¹¹³ програм прекограничне сарадње. Циљ програма је „постизање уравнотеженог и одрживог развоја граничног региона између Бугарске и Србије, интегрисаног у европски простор, посредством инвентивног економског раста, прилагођавањем променама животне средине и унапређењем културе учења.

6. ЗАВРШНА РАЗМАТРАЊА

је основан јер је више у „регионалном власништву“ за разлику од Пакта, који је био више под вођством спољних партнера, као што је Европска унија

¹¹⁰ Централно-европска иницијатива (ЦЕИ) настала је 1989. године из „сарадње четири земље“ (Италија, Аустрија, СФР Југославија и Мађарска). ЦЕИ данас има 18 чланица: Аустрија, Албанија, Белорусија, Босна и Херцеговина, Бугарска, Хрватска, Чешка, Италија, Мађарска, Македонија, Молдавија, Пољска, Румунија, Словачка, Словенија, Србија, Украјина и Црна Гора. Десет земаља су чланице ЕУ а преосталих осам су земље западног Балкана и тзв. Европског суседства. ЦЕИ, за разлику од већине других регионалних иницијатива, располаже сопственим фондовима за финансирање, односно кофинансирање пројеката сарадње (претежно: Know-how Exchange Programme)

¹¹¹ Организација за црноморску економску сарадњу (БСЕЦ): основана 25. јуна 1992. када су шефови држава једанаест земаља, у Истанбулу, потписали Декларацију и Босфорски договор. Земље оснивачи су: Азербејџан, Албанија, Бугарска, Грузија, Грчка, Јерменија, Молдавија, Румунија, Русија, Турска и Украјина. ДЗ СЦГ приступа априла 2004.

¹¹² С. Голубовић, Н. Голубовић, П. Цветковић, *Прекогранична сарадња у земљама западног Балкана – могућности и ограничења*, ТМ Г. XXXVI Бр. 4 Стр. 1613-1629, Ниш: октобар - децембар 2012. (Припремљено у оквиру пројекта: *Одрживост идентитета Срба и националних мањина у пограничним општинама источне и југоисточне Србије*)

¹¹³ Interreg - IPA CBC: Bulgaria – Serbia

На сцени су, разликом од минулих времена, посве нови видови сарадње и узајамног приближавања између државних заједница Бугарске и Србије. Ипак, заоставштину треба и даље растерећивати историјско-митских и политичких конструкција и догађаја, јер ће у противном ограничавати политичке и геостратешке позиције обеју заједница. Мада више нема карактеристичних етничких тензија и притисака из доба, када је „Гвоздена завеса“ надвијала пределе насељене мањинским живљем, страхови су у траговима и даље присутни. Управо је због тога неопходно јачати свест о мањинским правима међу припадницима мањина, односно охрабривати сарадњу, где год је то могућно. Сарадња локалних заједница у пограничним зонама, заједничко учење у пројектима ЕУ и пројектно финансирање прекограничних активности, одличан су почетак.

С друге стране, из примера других земаља, видљиво је и то да систем пројектног финансирања, као и процес придруживања ЕУ, неће аутоматски елиминисати све разлике, проблеме и ризике. Ипак, за максимализацију политичког и економског развоја, неопходна је сарадња и ангажовање свих учесника процеса. „За живот у савременом, глобалном свету и мултикултуралној средини, нужна је и културна интелигенција“¹¹⁴. Проблеми су такође нужност, но веома је значајно, на који их начин и колико брзо решавамо.

„Увид у политику локалног и регионалног развоја, показује да је и ова област политизирана и да је без јасно дефинисаних циљева и критеријума. Стога прекогранична сарадња, финансирана из ИПА фондова, где основ расподеле средстава треба да буду унапред дефинисани и познати критеријуми, под сталним надзором ЕУ комисије, може бити инструмент деполитизације и ефективне имплементације принципа транспарентности и одговорности, а тиме и спречавања коруптивних или других абузивних понашања јавних власти.“¹¹⁵ Јавна комуникација у служби развоја, кључно је питање даог процеса, а „питање сигурности комуникација, своди се на стварање услова за превазилажење ризика и претњи у комуникацијама и информисању јавности, које човек ствара на основу сопствене визије одрживог развоја и будућим перспективама.“¹¹⁶

Забрињавајући су и подаци који указују на демографске трендове, јер је број припадника бугарске мањине у Србији, од 1948. године, смањен три пута и та тенденција не јењава. Разлози су многобројни и не оптерећују само мањинску популацију. Изазовима савремености, од смањеног прираштаја до економских миграција и дисперзије интелектуалног капитала, веома је тешко одупрети се. С друге стране, упркос свим оптерећењима, стасавају и генерације, кадре да пронађу сасвим другачије моделе зближавања, сарадње и разборитијег суживота. Млади, неоптерећени историјом, трагају за неким новим вредностима.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] И. Миљинковић, *Облици непосредног учења грађана у одлучивању на локалном нивоу – традиционални и нови*, Годишњак Правног факултета Универзитета у Бањој Луци, бр. 31/32., стр: 257–280, 2010.
- [2] Ј. Јелинчић, С. Ђуровић, *Прекогранична сарадња - инструмент развоја*, Београд: Фонд за отворено друштво и Центар за примењене европске студије, 2009.
- [3] В. Бојков, Н. Палашев, Д. Бојков, *Аспекти сигурности друштвене комуникације*, Тематски зборник: Моћ комуникације, Београд: Висока струковна школа за пропаганду и односе с јавношћу, Бања Лука: Апеирон, 2013.
- [4] С. Голубовић, Н. Голубовић, П. Цветковић, *Прекогранична сарадња у земљама западног Балкана – могућности и ограничења*, ТМ Г. XXXVI Бр. 4, стр. 1613-1629, Ниш: октобар-децембар 2012.
- [5] В. Бојков, С. Трајкович, Л. Стошич-Михајловић, *Међукултурна интеракција и културна интелигенција у комуникацији*, Проблеми општедруштвене комуникације, БИТ, Софија, 2016.
- [6] Г. Лазаревић, И. Кнежевић, Р. Божић, *Прекогранична сарадња*, Београд: Европски покрет у Србији, 2011.
- [7] М. Јовичић, *Локална самоуправа*, Београд: Службени гласник, 2006.
- [8] www.ipacbc-bgrs.en
- [9] www.mpn.gov.rs

¹¹⁴ В. Бојков, С. Трајкович, Л. Стошич-Михајловић, *Међукултурна интеракција и културна интелигенција у комуникацији*, Проблеми општедруштвене комуникације, БИТ, Софија, 2016.

¹¹⁵ Ј. Јелинчић, С. Ђуровић, *Прекогранична сарадња - инструмент развоја*, Београд: Фонд за отворено друштво и Центар за примењене европске студије, 2009.

¹¹⁶ В. Бојков, Н. Палашев, Д. Бојков, *Аспекти сигурности друштвене комуникације*, Тематски зборник: Моћ комуникације, Београд: Висока струковна школа за пропаганду и односе с јавношћу, Бања Лука: Апеирон, 2013.

